

Ignacio Martínez de Pisón

De dag van morgen

Vertaald door Dorotea ter Horst

SIGNATUUR

2013

1

Ja, we waren wel verre bloedverwanten, zei Martín Tello. Maar in kleine dorpjes is iedereen op een of andere manier wel familie van elkaar. Mijn vader en zijn moeder hadden dezelfde achternaam, en hoewel ze niet wisten hoe het precies zat, noemden ze elkaar neef en nicht. Nichtje, geef me dit eens aan! Neef, haal dat eens voor me! Maar zij waren niet mijn echte nichtjes en neefjes. Dat waren de kinderen van oom Guillermo en oom Evaristo. Toen we hiernaartoe kwamen, vertrokken we met z'n allen: oom Guillermo met zijn echtgenote en vier kinderen, oom Evaristo met zijn vrouw en hun twee meisjes, en mijn ouders met mij en mijn zusjes. Het stuwmeer was allang een belangrijk onderwerp van gesprek, vóór de oorlog al. En het hing allang in de lucht dat we het dorp moesten verlaten. Toen er een paar mensen namens de regering wat geld kwamen bieden voor het land en onze huizen, hoefden mijn ouders en mijn ooms en tantes er niet nog langer over na te denken. Met of zonder stuwmeer, toekomst zat er toch niet meer in ... En als we ergens anders een nieuw leven moesten opbouwen, dan konden we daar maar beter zo snel mogelijk mee beginnen. Dus stopten we zoveel als we konden in de karren en gingen op weg. Vier dagen later kwamen we in Barcelona aan. Mijn zusjes vonden het heel gek dat alle straten een naam hadden en alle huizen nummers. 'Natuurlijk, anders verdwaal je,' zei mijn vader. We liepen met de karren door de Gran Vía, die toen nog Avenida José Antonio heette, en de mensen wezen ons lachend na met hun vinger. Via een kennis van mijn oom konden we onze intrek nemen in een flat in de Barrio Chino. In die tijd zat de wijk barstensvol Aragonese emigranten. We gingen eerst kijken naar het Aragonese Centrum, dat heel dicht-

bij was, op de hoek van de Calle Joaquín Costa. Toen we Barcelona waren binnengekomen, hadden we andere, grotere en mooiere gebouwen gezien, maar dit was nog veel indrukwekkender. Ik weet het niet. Misschien kwam dat omdat we het gevoel hadden dat het een beetje van ons was of zo. Of we vergeleken het met de huizen uit het dorp, die zo armzalig en smerig waren, en kregen door die aanblik het idee dat we in Barcelona dingen zouden kunnen doen en dromen zouden kunnen waarmaken die in het dorp nooit in ons hoofd waren opgekomen. En dat gaf ons moed. Diezelfde week begon ik te werken. Eerst werd ik loopjongen bij een slagerij op de markt San Antonio. Daarna leerjongen in een kurkfabriek en later begon ik als piccolo in Hotel Majestic ... In de bar van het hotel kwam vaak een man die eigenaar was van enkele benzinestations. Hij vroeg hoeveel ik verdiende. Dat vertelde ik. Hij vroeg of ik wat meer wilde verdienen en ik zei ja. Ik heb toen in vier of vijf verschillende tankstations gewerkt: in Igualada, en Manresa en in ... en de afstanden leken toen groter dan nu. Je kon niet op één plek wonen en ergens anders werken. Dus wat ik verdiende ging op aan een pension. Ik ben naar mijn baas gestapt om te zeggen dat ik liever dicht bij mijn familie zat. Die man had ook een tankstation in het centrum van Barcelona, in de Calle Casanova. Zodra daar een plek vrijkwam, werd ik gewaarschuwd en ik ging weer bij mijn ouders wonen. Tegenover de benzinepomp was een herenkapsalon, die Adolfo heette. Dat was vreemd, want de eigenaar heette Andrés. Af en toe maakte ik een praatje met hem en zo leerde ik zijn dochter Mari kennen. Toen Andrés zag dat onze relatie serieus werd, vroeg hij of ik het vak niet wilde leren. En zo ben ik kapper geworden. Kort daarna zijn Mari en ik getrouwd en zijn we in de Calle del Tigre gaan wonen. Daar zijn onze drie kinderen geboren. Toen Justo met zijn moeder verscheen, hadden we de tweeling al, maar de kleine María Jesús nog niet.

Ik wist niet eens meer wie hij was, zei Martín Tello. Maar toen wij uit het dorp waren vertrokken, was Justo nog een kind. Er was veertien jaar voorbijgegaan, en ik had niets meer gehoord over hem of over de mensen uit het dorp. Ik weet nog wat voor gezicht

Mari trok: 'Er staan mensen op de trap die zeggen dat ze familie van je zijn ...'

Maar je had ze moeten zien. Hij was klein en mager, ondervoed leek het wel. En zijn moeder met dat scheve hoofd en die lippen vol opgedroogd speeksel, alsof ze gestoord was. Maar zo zag ze er altijd uit nadat ze die aanval had gehad. Mari dacht zeker dat het bedelaars waren of zo. Maar ik kon niet ontkennen dat we een beetje familie waren.

'Wat willen jullie?' vroeg ik.

'We zijn net aangekomen, en we kennen niemand anders hier,' zei hij.

Waren het maar bedelaars geweest. Dan had ik ze een paar muntjes gegeven en ze weer weggestuurd. Maar dat kon je toch niet maken als goed christen. Ik zei dat de tweeling wel bij ons in bed kon slapen, dan konden zij in hun kamer slapen. Wat een gezicht trok Mari! Justo tilde zijn moeder op en liep achter me aan naar de slaapkamer van de jongens. Je had moeten zien hoe lief hij voor haar was. Hij zei: 'Het komt helemaal goed. Dat zult u zien! Wat een mooi huis! En wat een fijne kamer ...!'

Voorzichtig zette hij haar op een bed en rende naar beneden om zijn spullen op te halen, die nog in het portiek stonden. Toen realiseerde ik me dat hij naar de derde verdieping was geklommen met zijn moeder op zijn rug: die jongen was wel moedig. Dat kon je niet ontkennen. Mari keek angstig naar de vrouw en mompelde: 'Die jongen laat ons toch niet alleen met die mummie?'

Maar Justo zou zijn moeder voor geen goud alleen laten. Voor haar liep hij zich het vuur uit de sloffen. Het leek wel of ze het enige echt belangrijke in zijn leven was. Toen hij terugkwam zag ik dat ze geen koffers bij zich hadden. Al hun spullen zaten in twee opgerolde dekens, die met een touwtje waren vastgemaakt ... Hoe waren ze in hemelsnaam vanuit het dorp hierheen gekomen?

Die jongen had z'n hart echt op de juiste plaats, zei Martín Tello. En ik kon hem toch niet laten stikken, met zijn moeder die er zo aan toe was? Toentertijd kwamen er elke dag massa's emigranten aan in de stad. Je zag ze overal met hun kartonnen koffers, rieten manden en versleten kleren ... Ze kwamen met het spoor in wat

wij ‘lammetjestreinen’ noemden. Een klant uit de kapsalon die op station Francia werkte, vertelde dat veel mensen door de politie weer op de trein werden gezet en naar hun dorp werden teruggestuurd. Of ze werden meteen in het kasteel Montjuïc opgesloten. Alsof het misdadigers waren. Alsof ze naar de stad kwamen om te stelen, vrouwen te verkrachten of moorden te plegen, terwijl ze alleen maar wilden werken om een stuk brood te verdienen. Ik had medelijden met hen, maar in die tijd kon je je mond niet opendoen ... Gelukkig was er niets met Justo gebeurd. En met zijn moeder ook niet. Wat hield hij veel van haar! Wat was hij lief voor haar! Ja, hij had het hart echt op de juiste plaats ... Later hoorden we dat noch haar dochter, die getrouwd was en in Barbastro woonde, noch de twee oudsten die naar Zaragoza waren gegaan, zich om de arme vrouw bekommerden. Daarmee werd Justo opgescheept, die zo arm was als een kerkrat. Op een dag zei hij tegen me dat ze naar Barcelona waren gekomen omdat hier de beste doktoren waren. De hoop dat ze haar konden genezen had hij nog niet opgegeven. Hij geloofde dat hij, als hij goed zocht, een uitstekende arts zou vinden die haar kon opereren of een wonderbaarlijke injectie kon toedienen en dat zij dan weer zou worden als vroeger: een gezonde, sterke vrouw, zo eentje die in de ene hand een waterkan draagt en met de andere de kar vooruittrekt. Het duurde wel even, maar zodra hij het zich kon veroorloven, nam hij haar mee naar de beste specialisten. Maar ze zeiden allemaal hetzelfde. Haar hoofdletsel was ernstig. Ze zou nooit meer voor zichzelf kunnen zorgen. Dat geloofde hij gewoon niet. Hij dacht dat die artsen niet zo goed waren als de mensen zeiden. En hij bleef maar rondvragen, omdat hij ervan overtuigd was dat hij op een dag de dokter zou vinden die hij zocht. Ondertussen was de vrouw een mummie, zoals Mari zei. En hij waste haar, verschoonde haar, knipte haar nagels en borstelde haar haar. Ook deed hij wat revalidatieoefeningen met haar. Dat hield in: de handen openen en sluiten, en de benen buigen en strekken ... En hij praatte tegen haar. Hij praatte tegen haar alsof zij hem kon begrijpen. Maar wie weet! Misschien was ze niet zo onnozel en begreep ze hem wel een beetje! Maar volgens mij was het zoiets als mensen die tegen planten praten als ze die water geven. Of

eigenlijk nog erger, want zelfs van een geranium kon je meer uitdruktingsvermogen verwachten dan van dat arme mens ...

Ongeveer een maand zijn ze bij ons in huis geweest, zei Martín Tello. Allereerst moest ik hem helpen een baantje te vinden. Dat was niet makkelijk, want die jongen wist van toeten noch blazen. Dat wil zeggen, op het platteland kon hij uitstekend uit de voeten: hij kon koeien melken, een muilezel beslaan en houthakken. Hij kon een greppel graven en was een prima dakdekker. En blijkbaar was hij ook geen slechte jager. Hij kon goed mikken en kon wachten op het juiste moment. Maar wat had hij daaraan? Niets. Op een zondag nam ik hem mee en stelde hem voor aan een aantal mensen. Toentertijd was hij niet zo spraakzaam. Alleen als hem wat gevraagd werd, gaf hij antwoord. En hij gebruikte nog woorden die in het dorp gewoon waren: *espiello* in plaats van *espejo*, voor spiegel, *pocha* in plaats van *bolsillo*, voor broekzak, en *callizo* in plaats van *callejón* voor steegje ... Ik had die woorden bijna uit mijn geheugen gewist, maar toen hij kwam, schoten ze me weer te binnen. En ik corrigeerde hem: *espejo*, *bolsillo*, *callejón*. Als hij aan de slag wilde, moest hij eerst netjes leren spreken. Een van de mensen aan wie ik hem voorstelde, was schilder en die zei dat hij wel een leerjongen kon gebruiken. Een paar dagen later stond er ineens iemand van zijn werkploeg op de stoep en nam hem mee. Mijn god, je had zijn gezicht moeten zien toen hij zijn eerste loon had gekregen! Zo blij was hij! Het was maar een schijntje, maar zoveel geld had hij nog nooit bij elkaar gezien! Hij liet het mij zien en vroeg of het genoeg was om een rolstoel voor zijn moeder te kopen. Daar was hij op uit: een rolstoel voor zijn moeder. Lief toch, of niet? Als hij ging werken bleef zijn moeder thuis bij ons, en als de tweeling sliep, hield Mari een oogje in het zeil. Ik ging naar de kerk om met pater Benet te praten. Ik vertelde hem over de jongen en zijn moeder en vroeg of hij niet iemand kende die een rolstoel overhad. Maar eigenlijk was die stoel helemaal niet zo belangrijk. Ik had gehoord dat een oude vrouw een ruimte vlak bij de kerk aan de parochie had nagelaten. Pater Benet had haar daartoe overgehaald door te beweren dat hij een ruimte voor catechisatie nodig had. Maar de vrouw was al ruim twee jaar

geleden overleden en de ruimte werd helemaal niet voor catechisatie gebruikt en ook nergens anders voor. En daar ging het mij om: dat die ruimte door de parochie als woonruimte beschikbaar werd gesteld. Gezien de toestand waarin Justo's moeder verkeerde, was een trappenhuis uit den boze. Die ruimte was juist prima geschikt voor hen. Met het schijntje dat hij verdiende en de paar peseta's die ik hem te leen gaf kochten we een tweedehands rolstoel. En eindelijk kon Justo zijn moeder mee uit wandelen nemen. Hij bond haar vast met een riempje, zodat ze er niet bij de eerste hobbel al uit zou vallen. De vrouw zat te knikkebollen, zoals wanneer je in de trein in slaap valt, en Justo zei: 'Kijk eens wat een mooie fontein, moeder! En ziet u die huizen, moeder? Wat hoog, hè!'

Ik zei dat hij altijd even langs de kerk moest gaan als hij ging wandelen. Dan zag pater Benet hen tenminste. Dat kon van pas komen. De jongen volgde mijn instructies op en toen begon ik met mijn zijdelingse opmerkingen en insinuaties. Zo van: Wat is er eigenlijk met de ruimte van die erfenis gebeurd, eerwaarde? En het zou toch niet goed zijn, eerwaarde, als we de goederen die God onze Heer ons ter beschikking heeft gesteld, niet gebruiken? Ik zou graag mijn plicht als goed christen willen vervullen, eerwaarde, en u willen helpen om iemand te vinden die die ruimte zo goed mogelijk kan benutten ... En zo heb ik hen aan hun eerste woonruimte geholpen. Niet gek, toch? Je moet een beetje handig zijn in het leven. En dat ben ik wel. Van jongs af aan al. Anders had ik het toch nooit zover kunnen schoppen?

Als ie een rok zag werd ie gek, zei Pascual Ortega. Wat een vent! Als er een mooie vrouw in de buurt was, veranderde hij als een blad aan een boom. Hij sprak op een verwaand toontje, kneep zijn ogen een beetje samen en er kwam zo'n halve glimlach om zijn lippen waarvan hij dacht dat die onweerstaanbaar was ... Hij leek zelfs langer! En hij was echt wel klein! Nu moet ik ineens aan Juju denken. Ze heette Juana, maar ja, ze stotterde ... Verder mankeerde ze niets, voor zover ik weet. Donker, knap, met een gepro-
nonceerd achterwerk onder haar rok. En lang, heel lang, veel langer dan de meeste mannen. Het was een heel schouwspel om

ze samen te zien wandelen: zij welgevormd, en hij zo magertjes, met zijn arm om haar schouder, dat wilde hij per se altijd. Het leek wel of hij aan haar hing. Hij leek wel een aap, zo'n chimpansee uit een film. Hij liet haar geen seconde los, en af en toe besprong hij haar hals en begon haar te zoenen! En zij maar doen alsof ze het niet leuk vond: 'Ju-ju-justo! Er is be-be-kijks! Ie-ie-dereen ziet ons!' Ach, die Ju-ju ... wat een leuke vrouw! Ze volgde de naaistersopleiding op de Ronda Universidad. Ik kwam daar vaak, omdat mijn moeder bevriend was met de eigenaresse, mevrouw Eulalia, en af en toe moest ik een pakje ophalen: vitrages of linnen servetten ... Ik weet nog dat de ramen in de zomer openstonden en dan kon je het getikketak van de naaimachines horen. Ik doodde de tijd tot de meisjes om halftwee uitgingen. En dan stonden altijd hun vriendjes te wachten. Hij ook, natuurlijk. Met zijn goedkope kleren, zijn verleidelijke ogen, en dat kapsel waardoor hij groter leek ... Ik zal toen negentien zijn geweest en hij ongeveer tweeëntwintig. De meisjes kwamen naar buiten. De lelijkerds liepen in groepjes weg, omdat er niemand op hen stond te wachten, en de knappe meiden holden naar hun vriendjes toe. Juju was zonder meer de knapste, en zodra ze de deur uit kwam keek iedereen haar na tot ze zich in Justo's armen wierp, zelfs de jongens die een ander meisje hadden. Het leek wel alsof die jongens daar niet stonden te wachten op hun eigen vriendin, maar alleen maar om Juju naar buiten te zien komen. Ze vraten haar op met hun blik, tot irritatie van hun vriendinnen. Maar Juju deed alsof er niets aan de hand was. Zij had niet in de gaten dat ze bewondering bij anderen opwekte. Zij had alleen maar oog voor hem ... Mij zag ze natuurlijk nooit staan. Ik was onzichtbaar voor haar, net als alle mannen van de hele wereld. Allemaal, behalve Justo. Wat zag zij in hem? Wat maakte hem zo aantrekkelijk voor Juju?

Het geval wilde dat die meid als lokettiste werkte in het Arnau-theater aan de Avenida Paralelo, om haar opleiding te kunnen betalen, zei Pascual Ortega. Je kunt je wel voorstellen wat voor soort mannen daar elke avond langskwamen: boemelaars, zwerwers, uitvreters. Altijd was er wel eentje die haar een voorstel deed of probeerde een afspraakje met haar te maken na afloop van

haar werk. Maar Juju gaf geen krimp. Ze zei: 'Als ik klaar ben komt mijn vriend me ophalen. Haal het dus niet in je hoofd hier te verschijnen.'

En later kwam Justo inderdaad, en dan keken de anderen minachtend naar hem: hoe kon die mooie meid nou zo smoorverliefd zijn op dat mannetje? Maar een van die kerels had uiteindelijk toch zijn zinnen op haar gezet en nam zijn toevlucht tot de allereerste truc ... Wat dat voor truc is? Die van de bos bloemen. Probeer het maar eens: stuur elke dag een bos bloemen naar een vrouw, ten slotte zal ze zich liefdevol aan je voeten werpen. Daar kun je donder op zeggen. Dat werkt altijd, dat garandeer ik je. Altijd. Bij alle vrouwen. Getrouwd of vrijgezel, rijk of arm, ouderwets of modern, buitenlands of Spaans ... Neem een willekeurige vrouw in gedachten: een vrouw die volgens jou helemaal niet aanspreekbaar is, uiterst deugdzaam, bij wie ontrouw nog nooit in haar hoofd is opgekomen. Ik kan je verzekeren dat de truc met de bloemen altijd werkt. Bij iedereen. Maar je moet het wel goed doen, en die kerel was waarschijnlijk een door de wol geverfde slimmerik. De eerste bossen stuurde hij anoniem. En zij vond het leuk een geheime aanbieder te hebben. Ze deed de bloemen in een koelkast die ze bij de bar mocht lenen en zette die op het plankje achter in het loket. Als Justo eraan kwam en een nieuwe bos bloemen zag staan, deed zij heel gewichtig. En gek genoeg stotterde ze dan niet. Ze zei: 'Ik heb geen flauw benul van wie ik die bloemen krijg.' Maar ze zei het op een toon die suggereerde dat ze een beetje meer wist dan ze zei ... Je kunt je het wel voorstellen: het typische gekoketteer, het aloude spelletje om jaloezie op te wekken en een beetje peper over de relatie te strooien ... En Justo deed met haar mee. Dan zei hij dat hij zo'n bos bloemen zou afpakken om die aan een danseres te geven die hem naar zijn idee wel graag mocht. Dan deed zij alsof ze boos werd en begon ze weer te stotteren: 'Al-al-als ik jou samen met zo'n meid zie ...!' Maar goed, de bloemen bleven maar komen. Elke dag en altijd anoniem. En Juju zette ze op het plankje en werd steeds nieuwsgieriger naar haar bewonderaar. Wie zou toch die man zijn die kennelijk zo'n hartstochtelijke liefde voor haar had opgevat? Misschien was het wel iemand die ze elke dag vanuit haar loket

vluchtig voorbij zag lopen? En waarom wilde hij per se anoniem blijven? Het moest wel een heel bijzonder iemand zijn, zo'n man die belangeloos liefheeft, die niet bemind hoeft te worden om te blijven beminnen. Maar naarmate haar belangstelling voor haar aanbieder groeide, nam ook haar schuldgevoel toe. Nou zeg je zeker: schuldgevoel? Waarom? Ze had toch niets verwerpelijks gedaan? Maar het is niet nodig schuldig te zijn om je schuldig te voelen, en Juju voelde zich schuldig omdat ze te veel aan die man dacht, wie dat dan ook mocht wezen ...

Toen ging ze de bossen bloemen verstoppen, zei Pascual Ortega. Ze zette ze op een plek waar niemand ze kon zien: in de hoeken van het loket, in het kamertje dat ze had om zich te verkleden ... Maar dat was haast nog erger. Nu leek ze echt redenen te hebben om zich schuldig te voelen. Nu ging ze zich gedragen alsof ze Justo inderdaad met een andere man had bedrogen. En op een dag besloot ze er korte metten mee te maken. Ze zei tegen de loopjongen van de bloemenzaak dat hij de bos mee terug moest nemen en dat ze hem niet meer wilde zien. Maar de volgende dag kwam de jongen natuurlijk weer terug: hij deed wat hem werd opgedragen en de klant had gezegd dat hij elke avond bloemen naar het theater moest brengen. Verontwaardigd dreigde Juju de politie te bellen: 'Al-al-als ik je nog een keer hier zie, zit je straks op het politiebureau! Dat zweer ik je!' Geschrokken droop de jongen af. Even later verscheen er een meneer van in de veertig, keurig gekleed en gekapt, met een buikje, met dezelfde bos bloemen in zijn handen. Hij legde de bloemen bij het loket en zei: 'Ik zal u niet meer lastigvallen, juffrouw, dat beloof ik.' Dat zei hij. Hij knikte haar toe en verdween. Hij zei niet eens hoe hij heette. En de volgende dag kreeg Juju geen bloemen meer. Nou zeg je zeker: dus die truc werkte niet! Dat deed ie wel. Als ik zeg dat hij altijd werkt, is dat ook zo. Er ging een week voorbij en toen nog een, en er kwamen geen bloemen meer en die meneer werd ook niet meer gesignaleerd. Het zag ernaar uit dat het verhaal was afgelopen en dat alles weer terug bij het oude was. Maar er was iets veranderd in Juju. Hoe moet ik dat zeggen? Er was een melancholische ader aan de oppervlakte gekomen, een ongekennde, zoete, bijna aangename

mistroostigheid ... Zo zijn wij mensen. We appreciëren wat we hebben alleen als we dat niet meer hebben. Nu miste ze de bloemen, maar ze miste bovenal het gevoel zich door een onbekende bemind en bewonderd te weten. Komt dit op hetzelfde neer? Ik heb al gezegd dat haar bewonderaar waarschijnlijk een slimmerik was. Hij kreeg het voor elkaar dat zij zich aanvankelijk overweldigd en vervolgens in de steek gelaten voelde. Nu hoefde hij alleen maar het juiste moment af te wachten: net als bij de paella. Twee, drie weken later verscheen de meneer weer. Zonder bloemen. Dat spreekt voor zich. En hij deed niets anders dan wat de anderen ook deden: in de rij wachten, kaartje kopen, en de voorstelling gaan zien. De volgende dag kwam hij weer, en de dag daarna ook weer en daarna weer. Altijd alleen en altijd zwijgzaam. Juju hoopte dat hij haar zou aanspreken, maar dat gebeurde niet. Alsof al die bossen bloemen nooit bij haar waren bezorgd. Alsof alles een droom was geweest. Tot zij op een avond het initiatief nam en tegen hem zei: 'Ik wilde alleen maar zeggen dat de bloemen heel mooi waren ...'

De vrucht was rijp en viel vanzelf. Je kunt je vast wel voorstellen wat er toen gebeurde. De man wilde haar die avond mee uit eten nemen, maar omdat Justo er elk moment kon aankomen, regelde zij alles voor de volgende avond. Ze zou een ongesteldheid voorwenden en aan een vriendin vragen of ze haar aan het loket kon vervangen ... Dit deel van het verhaal is doodnormaal: luxueus restaurant, vleierende woorden van die meneer, gesprek over intieme aangelegenheden, ontboezemingen over zijn huwelijksproblemen, geklaag over een zinloos bestaan ... Kortom, altijd hetzelfde liedje. En waar kwamen ze terecht? In het Casita Blanca of zoiets dergelijks. De volgende dag stond Juju op met hoofdpijn en een schuldgevoel. Zo'n sterk schuldgevoel dat ze het niet meer uithield. Ze ging naar haar lessen op het instituut en de hele ochtend raapte ze alle moed bij elkaar. Ze moest het hem vertellen. Ze moest Justo vertellen dat ze hem ontrouw was geweest. Toen het tijd was, ging ze als laatste weg. Ik was er die dag, want ik moest een pak van mijn vader ophalen dat mevrouw Eulalia voor mij had vermaakt. Ik zie haar bleke gezicht met wallen onder haar ogen nog voor me. Maar al was ze nog zo bleek en had ze kringen

onder haar ogen, toch vond ik haar de mooiste vrouw van de hele wereld ... Ik kon niet bevroeden dat die dag anders zou zijn dan de vorige. Daar kwam ik later pas achter. Toen alles achter de rug was en Juju niet meer naar de lessen ging. Ze groetten elkaar zoals altijd, ze omhelsden en kusten elkaar vele malen. Justo sloeg zijn arm om haar schouder en samen liepen ze naar de universiteitstuinen. Ze gingen op een bankje zitten. Juju was heel bedrukt, maar ze kreeg niet eens de tijd om iets op te biechten. Voordat ze dat kon doen zei Justo dat hij nog wel van haar hield, maar dan wel als een zus of een vriendin, bla-bla-bla ...: 'Ik ben verliefd op iemand anders ...' Zij sprong op: 'Wa-wa-wat zeg je? Laat je me in de steek voor een ander? En wie is die slet?'

Het was juni, het was warm en de lessen werden gegeven met de ramen open. Na een minuut stonden alle leraren en leerlingen naar buiten te kijken om te zien waar dat geschreeuw vandaan kwam.

'Met Fi-fi-fina!' brulde Juju. 'Heb je je met dat wijf ingelaten! Hoe kun je mij dat aandoen!'

Ze had hem half klemgezet tegen de bank, en die goeierd van een Justo leek nog kleiner dan hij al was. Zij slingerde hem jammerend allerlei scheldwoorden naar zijn hoofd. Ze noemde hem dwerg, smeerlap, klootzak en de studenten maakten grappen en floten hen uit ... Ze was zo gespitst geweest op de hofmakerij van haar bewonderaar dat ze totaal niet had beseft wat er vlak voor haar neus gebeurde. Justo zat al wekenlang achter Fina aan, die danseres die hem naar zijn idee wel graag mocht. En hij had de zogenaamde ongesteldheid van Juju benut om het karwei af te maken en was met haar een verhouding begonnen! Een indrukwekkende vrouw, die Fina, ik geloof dat ze Cubaanse was, een halfbloed, die wat later in El Molino werkte ... Weer zo'n geweldige vrouw! Die man was een fenomeen ... Zou hij zo'n goede minnaar zijn? Wat zagen ze in hem? Als je een knappe vrouw wilt veroveren kun je je het beste met knappe vrouwen omringen, dat is duidelijk. Maar Justo werd telkens verliefd. Hij werd echt telkens verliefd en de volgende dag zei hij al dat ze zijn liefde voor altijd zou zijn, voor zijn hele leven, dat hij wilde trouwen en kinderen krijgen ... En dat vinden veel vrouwen ontwapenend. Het is

eigenlijk wel grappig: voor zover ik weet, is hij nooit getrouwd en heeft hij nooit kinderen gekregen ...

Wat er van die meid terecht is gekomen? zei Pascual Ortega. Ik kan je vertellen dat ze de minnares van die opgedofte kerel werd. Maar hij had al gauw genoeg van haar en Juju ging op zoek naar iemand anders die haar kon onderhouden. Een paar jaar later werkte ze als hoer in een bordeel ... Maar dat weet ik niet helemaal zeker. Toen ik in militaire dienst ging ben ik haar uit het oog verloren. Na mijn afzwaaien kon niemand in het theater of op de naaistersopleiding zich haar nog herinneren ... Maar Justo zag ik nog wel. De verhouding met Fina duurde maar heel kort, en op een dag vernam ik hoe dat kwam. Ik weet niet of ik dat toen hoorde of wat later, toen we meer bevriend raakten. Hij wilde leren zwemmen, en ik ging met hem naar La Barceloneta om te proberen het hem te leren. Dat met Fina, moet je horen, was een kwestie van vaginale winden. Ja, dat heb je goed gehoord. Weet je niet wat dat zijn, vaginale winden? Wel, als je het niet weet, kun je je er vast wel iets bij voorstellen. Kennelijk had die meid een soort misvorminkje, of dat niet eens, iets eigenaardigs in haar vagina, zeg maar, waardoor die makkelijk vol lucht raakte. En als ze naar bed gingen en Justo bij haar naar binnen ging, dan werd die lucht eruit geperst en dat klonk als een wind. Een oorverdovende, ontzettend harde wind. En als hij dat hoorde, werd hij zo goed als verlamd, weet ik veel waarom, en kon hij niet meer afmaken waar hij aan begonnen was. Justo zei: 'Ik heb het op allerlei manieren geprobeerd. Ik deed alsof ik het niet had gehoord, maakte er grappen over om er niet zo zwaar aan te tillen. Ik heb een paar minuten gewacht om te kijken of ik eroverheen kwam. Maar nee hoor, met geen mogelijkheid ...'

Dat belachelijke geluid bleef in zijn hoofd hangen en belette hem de bedscène te voltooien. Wat zouden de psychologen daarvan zeggen? Dat het een freudiaanse remming was of iets dergelijks? In die tijd wisten we niets van Freud of de psychoanalyse. Het enige wat Justo kon doen, was zijn hart luchten bij zijn vrienden. Hij zei dat hij smoorverliefd was op Fina, maar dat er geen toekomst in de relatie zat vanwege die ongelukkige winderigheid,

waardoor hun intimiteit ondraaglijk werd ... Het zou de ongelukkigste en tegelijkertijd de grappigste, stomste en belachelijkste liefdesgeschiedenis zijn als ik er helemaal zeker van was geweest dat het ook echt om een liefdesgeschiedenis ging ... Wat was er nou eigenlijk waar van die vaginale winden? En als die nou allemaal echt waren, zouden die dan zulke gevolgen hebben gehad? Justo had altijd veel praatjes, en soms speldde hij je gewoon wat op de mouw! Maar hij had wel altijd enorm veel succes bij de vrouwtjes. Algauw liet hij Fina in de steek voor een andere danseres. En die zette hij weer aan de kant voor een ander meisje, een dienstmeid of kindermeid. En allemaal vroeg hij ze ten huwelijk en allemaal zwoer hij ze eeuwige trouw. En waarom is hij dan helemaal niet getrouwd? Lieten ze allemaal vaginale winden? Nee. Volgens mij was er een ander probleem. Zolang zijn moeder leefde zou Justo niet kunnen trouwen. Daarom liepen al die liefdesaffaires spaak. Hij woonde samen met zijn moeder, weet je. En die was ziek, invalide. Ik weet het niet precies ... Wat een vent, die Justo! Wat een kerel!

De flat lag in de Calle Valencia, ter hoogte van de Calle La Marina of de Calle Lepanto, zei Pere Riera. Er stond van alles: vogelkooien, nepharnassen, grote rollen stof, fonteinenvoor in de tuin ... Er stonden zoveel spullen dat je er geen stap kon verzetten. Waar meneer Manuel dat allemaal vandaan haalde mag Joost weten. Toen ik er voor het eerst kwam, was het nog de tijd van Duralex. Meneer Manuel haalde een zestal jongens bij elkaar en gaf ze een middag lang adviezen over de huis-aan-huisverkoop, en hupsakee: dan moest je de straat op en aanbellen met je lading onbreekbaar servies. Ik weet niet of die in andere landen wel bestonden, maar in Spanje had je geen cursussen verkooptechnieken. Daarin was meneer Manuel een pionier, want de adviezen die hij je die eerste middag gaf waren in feite een spoedcursus. Hij legde uit hoe je degene moest groeten die de deur opendeed, wat je moest zeggen, zodat ze de deur niet midden in je gezicht dichtsmeten, en hoe je ze moest overtuigen van de deugdelijkheid van het product ... De Duralex-glazen waren eigenlijk niet echt van Duralex, maar wij verzekerden ze dat het de beste waren, van nieuw en sterker mate-

riaal. Om dat aan te tonen, gaven we ze de mogelijkheid om een glas op de grond te gooien. Meestal weigerden de huisvrouwen dat. Maar af en toe ging er iemand op in en bijna altijd ging het glas kapot. *Krak-krak!* Gek genoeg kregen die vrouwen dan medelijden met jou en kochten ze toch maar wat: een kan, een zoutvaatje of wat dan ook.

Justo kwam daar nog niet over de vloer, zei Pere Riera. Ik leerde hem een tijdje later kennen, toen met die typemachines. Dat waren een beetje onhandige dingen, groter dan normaal: echte bakbeesten. Maar ze deden het heel goed. Ze waren in Tsjecho-Slowakije gemaakt, geloof ik, of in een ander land achter het IJzeren Gordijn. Meneer Manuel zei dat hij ze op een openbare verkoping op de kop had getikt, maar wij dachten allemaal dat het om een duister zaakje ging. Smokkelarij of zoiets. Wat waren die machines zwaar! Hemelse goedheid! We hadden koffers om ze in te vervoeren. Hutkoffers, liever gezegd. In elke hutkoffer pasten twee typemachines, maar ik kan me niet herinneren dat iemand er een kon dragen waar er twee in zaten. Behalve hij. Als meneer Manuel vroeg hoeveel, zeiden we allemaal één, één, behalve Justo, die zei twee. En wij zagen allemaal hoe hij de twee machines in de koffer stopte, de riemen vastgespte en het vrachtje optilde alsof het niets was. En we zeiden: je kunt wel zien dat je van het platteland komt! Je hebt vast veel bomen omgezaagd in het dorp! We staken de draak met hem, want tegenover meneer Manuel zette hij ons altijd voor paal. Maar Justo was heel eigengereid en onze grappen lieten hem volkomen koud. Een paar minuten later vertrokken we uit het portiek in de Calle Valencia. Meestal waren we ongeveer met z'n vijftien, allemaal met koffers. Het leek wel of er in dat gebouw een trein- of busstation verborgen zat en wij daar net waren aangekomen. We hadden verschillende wijken toegewezen gekregen, en om de zoveel tijd werd die indeling veranderd. Dan sloofde iedereen zich uit om de beste wijken te kunnen behouden, maar Justo niet. Die ging er nooit tegenin. Hij nam elke wijk die hij kreeg zonder sputteren aan. De Pueblo Seco? Oké, de Pueblo Seco. Bij die verkopen wist je nooit wat nou goed en wat slecht uitpakte: soms werd je aangenaam verrast

in een wijk die als slecht te boek stond en dan weer kreeg je in een goede wijk geen poot aan de grond. Maar als je een pechdag had, was er helemaal niets aan te doen, dat stond als een paal boven water. En meestal waren het pechdagen. Hoe vaak kwamen we niet terug in de flat in de Calle Valencia zonder ook maar iets verkocht te hebben! Ik kan me een middag herinneren dat het bloedheet was. De jongens kwamen terug met de koffers. We waren allemaal bezweet en uitgeput en niemand had ook maar één typemachine verkocht. We troostten ons met de gedachte dat het Justo ook niet was gelukt en dat hij de hele middag met twee zware machines had moeten rondsjouwen. Urenlang in die ondraaglijke hitte, zeiden we, en dat met twee machines! Maar een paar minuten later zagen we hem doorgemoedereerd aan komen lopen. Hij glimlachte naar ons, maakte de koffer open en stopte er weer twee schrijfmachines in. ‘Voor morgen,’ zei hij. Hij had ze verkocht! Hij had allebei de typemachines verkocht!

Ik heb gehoord dat het later is misgegaan met hem, zei Pere Riera. Daar weet ik niets van. Ik weet wel dat hij toen een slimme, hardwerkende jongen was. Zo te zien was hij zo iemand die het ver zou schoppen. Hij kon goed leren en spande zich altijd in. Hij had ook heel duidelijke doelstellingen voor ogen. Terwijl wij allemaal droomden van de hoofdprijs in de loterij of van een rijke vrouw waardoor we onder de pannen zouden zijn, wist hij dat hij niks cadeau zou krijgen en dat hij ervoor moest vechten om de beste in z’n vak te worden. En dat was verkopen, dat kon je al van veraf zien. Hij bezat de noodzakelijke dosis sympathie en bescheidenheid die een goede verkoper moet hebben, en hij vergat nooit een naam of een gezicht. Hij noemde mij Rierita. Hij zei: ‘Hoe gaat het met je meisje, Rierita? Vindt ze de nachtdienst niet vervelend?’ Want in die tijd had ik een vriendin die in een apotheek werkte en als ze nachtdienst had ging ik haar meestal even opzoeken omdat ze zich anders zo verveelde. Hij vroeg ook naar de baantjes van de vriendinnen van de andere jongens of naar de opleiding van hun broers en zussen of naar de ziekte van hun ouders. Hij toonde zoveel belangstelling dat je je bij hem op je gemak voelde. Maar even later ging ieder zijns weegs en dan besepte je dat hij aardig op de

hoogte was van jouw leven terwijl jij niets van hem wist. Daarom had hij ook geen vrienden, geen echte vrienden. Hoe kan iemand nou vrienden maken als hij nooit iets loslaat over zijn manier van leven of denken? We wisten niets van hem: niet waar hij vandaan kwam, of hij familie had of niet, of hij van voetbal of muziek hield ... En het weinige dat we te weten kwamen, bleek onjuist te zijn. Ze zeiden dat ze hem op de Avenida Paralelo hadden gezien en dat hij misschien wel een *boy* was, zo'n jongen die met *vedettes* danst. Ze zeiden ook dat hij liefdadigheidswerk deed, zoals uit wandelen gaan met oude mensen in een rolstoel, en dat hij waarschijnlijk erg godsdienstig was, misschien wel een novice die een soort boetedoening deed. En er was zelfs iemand die beweerde dat hij een geheim kind was van meneer Manuel ... Dat was een beetje stom, maar als je ze samen zag, kreeg je de indruk dat ze iets gemeen hadden, of zoals we hier zeggen, een *retirada* hadden: toch een gelijkenis vertoonden: die kleine oogjes, die grote, rechte neus ... Maar goed, ik veronderstel dat als iemand over mij zegt dat ik de zoon van de paus ben, er ook wel een gelijkenis met hem wordt gevonden. Meneer Manuel mocht hem inderdaad erg graag en behandelde hem een beetje beter dan de anderen. Maar hij was de beste verkoper, dan was het toch logisch dat hij hem graag mocht? Dat heeft hij bewezen met de schrijfmachines, met de bureaulampen, met de tafelventilatoren, met de keukenmessensets, en met een apparaat dat we de wasmachine Económica Sigma noemden, dat was een plastic teil met een soort schroef erin waar het wasgoed er net zo vies uit kwam als het erin was gegaan, alleen met meer kreukels ... Als het iemand van ons lukte om tien bureaulampen of tien wasmachines Económica te verkopen, verkocht hij er wel twintig of vijfentwintig. Het was duidelijk dat het verkopen hem op het lijf geschreven was.

Zonder een woord te zeggen verdween hij van de ene dag op de andere, zei Pere Riera. Niemand wist of hij zelf was opgehouden met het werk of dat meneer Manuel hem eruit had gegoooid. Kwade tongen beweerden dat de baas genoeg van hem had. Feit is dat hij zich de laatste tijd wel erg veel vrijheden permitteerde. Met de telefoon bijvoorbeeld. Als meneer Manuel met iets bezig was,

nam hij de gelegenheid te baat en glipte zijn kantoor binnen om telefoontjes te plegen. Van meneer Manuel mochten wij naar huis bellen als we laat thuis zouden komen en dat soort dingen. Maar Justo belde niet alleen maar af en toe. Hij pakte de telefoon en hield niet meer op. Hij belde, hing de hoorn op de haak en draaide weer een ander nummer ... Als de baas binnenkwam, trok hij een braaf gezicht en zei: 'Dank u wel dat ik gebruik mocht maken van de telefoon. Het was iets dringends, maar het is al opgelost.'

Wat voor zaakjes had hij onder handen? Waarom moest hij zoveel telefoontjes plegen en deed hij zo geheimzinnig? Net zoals ik hem had betrappt, had ook meneer Manuel hem kunnen betrappen. Misschien had hij hem daarom wel ontslagen, tenminste, als Justo inderdaad ontslagen was. In de bar beneden hadden ze *La Vanguardia* (of *La Vanguardia Española*, zoals de krant toen heette). Terwijl ik daar mijn kop koffie dronk, wierp ik meestal even een blik op de krantenkoppen. En ik zag dat er in de advertentiepagina's altijd stukjes ontbraken, doorhalingen en aantekeningen zaten ... Op een dag zag ik dat Justo een groot stuk van een bladzijde uit de krant scheurde en in zijn broekzak stopte. En de volgende dag zag ik hem dat weer doen. Wilde hij iets kopen of verkopen? Ik ontdekte al gauw dat het een noch het ander het geval was. Of liever gezegd, zowel het een als het ander. Mijn god, wat was die kerel uitgekookt! Op kantoor lag altijd *El Noticiero Universal*, dat was een avondkrant. Als meneer Manuel die gelezen had, ontfermde Justo zich erover en dan vergeleek hij de advertentierubriek 'Aangeboden' van *La Vanguardia* met de advertentierubriek 'Gevraagd' van *El Noticiero*, en andersom. Hij zocht naar overeenkomsten: *Te koop: piano, Gevraagd: piano, Kapperszaak wordt opgeheven, Gevraagd: kappersmeubilair*. Dat soort dingen. Hij ging naar binnen, sloot zich op in het kantoor-tje van meneer Manuel en hing aan de telefoon. De een hield hij voor dat hij iets wilde verkopen en de ander dat hij iets wilde kopen, en al afdingend en zonder er een enkele peseta bij in te schieten, streek hij zo een aardig bedrag op. Was dat uitgekookt of niet? Nou en of. Maar hij was bovenal ambitieus. En die ambitie was meneer Manuel goed van pas gekomen, maar na een tijdje hield Justo ermee op. Op een gegeven moment, hoe zal ik

het zeggen, zette Justo zich niet meer in voor het bedrijf en was hij alleen nog met zijn eigen zaakjes bezig. Ik weet niet of meneer Manuel dat doorhad en hem eruit gooide, of dat hij zelf vertrok voordat meneer Manuel het in de gaten kreeg en hem op straat zette ... Wat maakt het eigenlijk uit? Hoe dan ook, ik heb hem nooit meer gezien en alles wat ik later over hem te weten kwam, heb ik van anderen gehoord.

Justo en ik waren compagnons, dat kun je wel zeggen, zei Carme Román. Dat was in 1964, twee jaar nadat mijn ouders en mijn broer omkwamen tijdens de overstroming en ik bij mijn oom en tante in Barcelona was komen wonen. Na zoveel jaar verschijnen de beelden van die ramp nog steeds in mijn nachtmerries. Verwoeste fabrieken, huizen in puin, omgevallen lichtmasten, butagasflessen die uit de modder staken, op hun kop liggende motoren en auto's, dode beesten met hun poten recht omhoog, wanhopige moeders die hun kinderen zoeken, schreeuwende mensen ... Ons huis stond vlak aan de rivier, en is waarschijnlijk als eerste meegesleurd. Wie had kunnen denken dat die rivier, waar bijna nooit water in zat, zoveel ellende kon veroorzaken? Volkomen toevallig ben ik aan de ramp ontsnapt. Het was september, en ik had net het laatste onderdeel van het toelatingsexamen voor de universiteit gehaald, en voor het eerst mocht ik van mijn ouders bij een vriendin blijven slapen. Toen de eerste druppels vielen, gingen Clara en ik naar boven naar de flat. De stroom viel uit. We staken een paar kaarsen aan en gingen voor het raam staan kijken hoe hard het regende. Het regende inderdaad hard, pijpenstelen, maar je kon je toch niet voorstellen dat er door die regen zoveel mensen, wel duizend, zouden omkomen. Wij stonden te kijken naar de auto's die met ontstoken lichten voorbijreden en moesten lachen om de bestuurders die de controle over hun voertuig kwijtraakten. Maar in dat hooggelegen deel was de schade gering. Ik kan me nog herinneren dat je, tussen het geruis van de regen door, het klokgelui van de verschillende kerken hoorde. De burens verzamelden zich op de galerij en iemand zei dat de rivier buiten zijn oevers was getreden. Clara's moeder liep maar met een kandelaar heen en weer en sloeg om de haverklap

een kruis. ‘Moge God ons voor alle onheil behoeden!’ mompelde ze. Clara en ik hadden geen slaap. We waren niet zozeer ongerust, maar opgewonden, en het kwam niet in mijn domme hoofd op dat mijn familie iets zou kunnen overkomen. We waren van plan de volgende ochtend naar Barcelona te gaan om ons voor filosofie en letteren in te schrijven, want we droomden er allebei van om lerares te worden. ’s Ochtends vroeg kwam Clara’s moeder zeggen dat de treinen niet reden. Algauw beseften we dat dat nog het minste was. Er werd gesproken over tientallen, misschien wel honderden vermisten. En iedereen begreep dat er met vermisten doden werd bedoeld.

‘Ik ga naar huis,’ zei ik.

‘Geen sprake van,’ zei Clara’s vader.

Ik mocht er niet heen, totdat mijn oom en tante ’s middags kwamen. Mijn ouders en mijn broer stonden niet op de eerste lijsten, maar je hoefde alleen maar te zien wat er van het huis over was om te begrijpen dat ze het geen van drieën hadden overleefd. Slechts een van de vier muren stond nog overeind, en de rest was een puinhoop van modder, stukken steen, afgebroken balken, en andere wrakstukken. Ik probeerde me sterk te houden, maar dat tafereel was me te machtig en ik barstte in huilen uit.

‘Jij gaat met ons mee’, zei tante Josefa en ze sloeg haar armen om me heen.

Mijn oom en tante hadden een kantoorboekhandel in de Calle Tallers, zei Carme Román. Ik vond het een heerlijke plek. Met die geur van hout, inkt en vlakgom, en vitrinekasten vol schrijfbodigdheden en laden die bijna tot aan het plafond kwamen. Het was een kleine, volmaakte, ordelijke wereld. Mijn tante stond achter de toonbank en hield zich bezig met de kassa, en mijn drie nichtjes, die haar om de beurt hielpen, waren voortdurend het trapje waarmee je bij de bovenste laden kon aan het verzetten. In de ruimte achter de winkel was de drukkerij. Daar stond een degelpers met motor, waarmee oom Agustí zakelijk drukwerk, visitekaartjes en brieven met briefhoofd drukte ... Ook maakte hij huwelijksaankondigingen en eerstecommunieprentjes. Dat noemde oom Agustí ‘het mooie kaartwerk’. In die ruimte kwa-

men mijn tante en mijn nichtjes niet, en mijn oom deed praktisch alles alleen. Ik vond het werk van zetter erg leuk: de lettervormen schoonhouden, lettervakjes ordenen, regels samenstellen, en ze op het zetplankje neerzetten. Een enkele keer, als het om een minder belangrijke opdracht ging, mocht ik het doen, maar dat gebeurde niet zo vaak. Mijn oom, die er regelmatig over klaagde dat hij alles alleen moest doen in de drukkerij, vertrouwde niemand anders dan zichzelf en ik vroeg me af wat er gebeurd zou zijn als ik geen meisje maar een jongen was geweest. Zou hij mij dan het vak hebben geleerd? Zou hij dan stukje bij beetje de verantwoordelijkheden op mij overgedragen hebben? Op een bepaald moment kwam de gedachte bij me op dat hij, als hij had moeten kiezen, liever had gehad dat niet ik maar mijn broer Ernesto aan de overstroming was ontsnapt. Ze hadden hem ongetwijfeld opgenomen als de eigen zoon die ze niet hadden gekregen. Wat kon ik bijdragen aan een gezin dat al drie meisjes had? Wat voor gaatje moest ik opvullen? Maar begrijp me niet verkeerd. Ik heb nooit reden tot klagen over mijn oom en tante gehad. Ik heb me nooit gediscrimineerd of weinig geliefd gevoeld. Integendeel: ik heb in hen altijd de steun en genegenheid gevonden die ik nodig had om de pijn van het verleden te kunnen verwerken en mijn nieuwe leven op te bouwen. En ook al zou ik tweeduizend jaar leven, dan zou ik nog tijd te kort hebben om ze terug te geven wat ze toen voor mij hebben gedaan. En hetzelfde kan ik zeggen van mijn nichtjes Lali, Irene en Enriqueta, die mij opnamen als hun eigen zusje en met evenveel liefde en grootmoedigheid behandelden als hun ouders. Maar ja, hoewel ze mij zus en dochter noemden, was het voor mij heel duidelijk dat Lali, Irene en Enriqueta niet mijn zusjes waren maar mijn nichtjes, en dat oom Agustí en tante Josefa niet mijn ouders waren maar mijn oom en tante. Zij konden wel ons zusje of onze dochter Carmeta zeggen, maar ik zei altijd: mijn nichtjes, mijn oom en tante ... Soms, als ze me dat hoorden zeggen, wierpen ze me een afkeurende blik toe, maar ze hebben er nooit een opmerking over gemaakt. Mijn ouders en mijn broer waren nog steeds mijn ouders en mijn broer, ook al waren ze dood.

Ik kende Justo maar vagelijk, zei Carme Román. Een enkele keer had ik hem de winkel binnen zien komen. Dan vroeg hij naar mijn oom en sloot zich met hem op in de drukkerij om over zaken te praten. Over kleine zaken, in elk geval. Bescheiden partijen etuis, pennendozen en passers: dat soort dingen. Justo liet ze daar in bewaring en een paar maanden later kwam hij terug om af te rekenen en nieuwe artikelen aan te bieden. Ik mocht hem niet zo. Ik weet niet. Misschien kwam dat door de manier waarop hij naar mijn oom vroeg.

‘Goedemiddag, ik wil don Agustí spreken,’ zei hij op een verwaand toontje. En in die glimlach van hem, als van een hoofdrolspeler uit een oude film, meende ik een beetje minachting of, sterker nog, onverschilligheid te ontdekken.

Alsof mijn tante, mijn nichtjes of ik voor hem niet meetelden alleen omdat we vrouwen waren. Alsof hij dacht dat vrouwen niet meer dan winkelbediendes konden worden. Onbewust was ik in die tijd al aardig feministisch en ik vond het hinderlijk als mannen zich uitputten in vleierijen en geglimlach, maar met mij niet over serieuze zaken wilden spreken. Als Justo langskwam en naar don Agustí vroeg nam ik een heel plechtige houding aan en zei: ‘Weest u zo goed even te wachten. Ik zal kijken of don Agustí in de gelegenheid is u te woord te staan.’

En mijn tante en mijn nichtjes hoorden het treiterige toontje en konden hun lachen bijna niet houden. Dan kwam mijn oom tevoorschijn in zijn blauwe stofjas en met zijn handen zwart van de inkt, en Justo liep met hem mee naar de drukkerij. Ik maakte een kleine buiging en dan barstten mijn tante en mijn nichtjes echt in lachen uit. Als hij na een tijdje weer wegging, maakte ik weer zo’n buiginkje en hij wierp ons vrouwen een gemaakte glimlach toe. Een paar maanden lang was dit de enige relatie die ik met hem had. Maar toen kreeg Germán, de vriend van mijn nichtje Lali, dat ongeluk. Hij was klein en dik, niet erg knap, maar hij had een mooie, plechtige stem die niet strookte met zijn uiterlijk. Het leek wel of het zijn stem niet was, of God of wie dan ook zich vergist had bij de toedeling van stemmen. Waar zou die elegante man rondlopen die per ongeluk het echte stemmetje van Germán toebedeeld had gekregen? Feit is dat die mooie diepe mannenstem

niet onopgemerkt was gebleven, en nadat hij een paar jaar bij een radiozender had gewerkt, verdiende hij zijn brood als nasynchronisatieacteur bij La Voz de España. Op een morgen werd hij, toen hij uit de studio kwam, door een tram overreden en kwam te overlijden. Het duurde lang voordat Lali over die klap heen was. Eigenlijk is ze er nooit helemaal overheen gekomen. Ze verdween zonder een woord te zeggen en kwam telkens pas laat in de avond terug. Mijn oom en tante waren bang dat ze dwaze streken uithaalde. Op een dag ontdekte ik wat ze deed als ze weg was. Ik ging de Alexandra-bioscoop binnen en daar zat Lali, helemaal achterin. Ze volgde de film met gesloten ogen en glimlachte elke keer als ze onder de stemmen van de hoofdrolspelers de stem van haar vriend herkende. Ik ging naast haar zitten en deed mijn ogen ook dicht. En de Germán die toen in mijn verbeelding verscheen, was aanzienlijk slanker, mannelijker en knapper dan in mijn herinnering. Als er een film werd gedraaid waaraan Germán had meegewerkt, was Lali in staat die elke middag te gaan zien. En bovendien volgde ze die naar de verschillende bioscopen en filmzalen met doorlopende voorstellingen. Ik stond haar vaak bij de uitgang op te wachten. Ze ging eerst naar de bioscopen in het centrum, daarna naar de verschillende wijken en ten slotte naar de voorsteden, want dat was het traject van de films voordat ze van de film ladder verdwenen. Zodoende leerde ik delen van de stad kennen waar ik anders nooit gekomen zou zijn. Op een keer, toen ik in de buurt van de Sagrada Familia was, bleef er ineens iemand naast me staan en noemde mijn naam. Dat was hij, Justo. Het verbaasde me dat hij me herkende en nog wist hoe ik heette. Ik weet niet of het daardoor kwam of omdat we ons op een vreemde plek bevonden, maar in elk geval kon ik hem toen niet toespreken op dat treiterige, ironische toontje, al had ik het nog zo geprobeerd.

‘Wat doe jij hier?’ vroeg hij en hij zette de koffer die hij droeg op de grond.

‘Ik sta op iemand te wachten,’ zei ik.

‘Je kunt beter wachten in de bar. Daar is het warmer.’

Met een hand greep hij de koffer vast en met de andere pakte hij mij bij mijn elleboog en nam me mee naar de bar van de bioscoop.

‘En jij?’ vroeg ik. ‘Ga je op reis?’

Justo maakte de koffer open en liet me de inhoud zien: tien of twaalf identieke keukenklokken.

‘Ik neem alleen het hoognodige mee,’ grapte hij.

Onder het genot van een kopje koffie vertelde hij over zijn werk. Een paar maanden geleden was hij nog een eenvoudige verkoper op commissiebasis geweest, maar nu was hij al zelfstandig tus-senhandelaar, een soort vertegenwoordiger. En ook daar nam hij geen genoegen mee. Hij wilde een postorderbedrijf opzetten. Volgens hem opereerden die in Amerika al met heel veel succes en zouden die binnenkort de hele wereld veroveren. Maar daar-voor had hij compagnons nodig. Zou ik zijn compagnon willen worden? Ik dacht dat Justo alleen maar om een praatje verlegen zat en eigenlijk probeerde mij het hof te maken. En ik deed met hem mee: natuurlijk, waarom niet, wie zou nu niet de compa-gnon willen worden van zo’n ondernemende en actieve man ...? Ik nam hem niet erg serieus, want Justo was voor mij nog steeds die vervelende jongeman die alleen maar met mijn oom Agustí wilde praten als hij in de winkel kwam. Terwijl hij nog aan het woord was, verlieten er al enkele mensen de bioscoop. Toen zag ik Lali naar buiten komen. Als een slaapwandelaarster liep ze de straat op en ik nam haastig afscheid van Justo.

‘Je denkt er wel over na, hè?’ zei hij en ik knikte afwezig en rende naar mijn nichtje toe.

Het duurde natuurlijk een tijdje voordat ik weer aan hem dacht, zei Carme Román. We waren allemaal erg bezorgd over Lali. Toen het ernaar uitzag dat ze eroverheen begon te komen, kreeg ze weer zo’n terugval: ze hilde onophoudelijk, sprak nauwelijks en weigerde te eten. Mijn oom en tante, mijn nichtjes en ik hiel-den haar om de beurt gezelschap. Daarom brachten we minder tijd in de winkel door dan gewoonlijk. Toen ik op een keertje toevallig wel in de winkel zat, zag ik Justo zijn hoofd om de deur steken en zoiets als een gebaar van opluchting maken.

‘Het spijt me, maar don Agustí is er niet,’ zei ik, op hetzelfde toontje als altijd.

‘Ik kom voor jou,’ antwoordde hij met een geïrriteerde uitdruk-king op zijn gezicht.